

Erdődy János

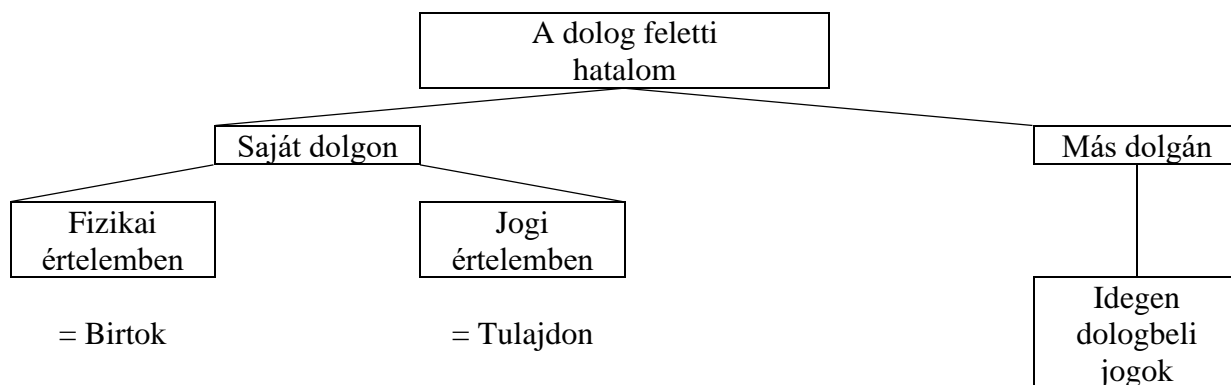
Bevezetés a római dologi jogba

AZ IDEGEN DOLOGBELI JOGOK

2025

1. A dolog feletti hatalom. A dolog feletti hatalom koncepciója, az idegen dologbeli jogok helye a dologi jog rendszerében

(BESSENYŐ András: dolog feletti hatalmi helyzetek – dolog feletti jogok)

Idegen dologbeli jogok	1. Szolgalmak	<i>Telki szolgalmak</i>	Mezei szolgalmak	telki
			Városi szolgalmak	telki
		<i>Személyes szolgalmak</i>	Használat, haszonélvezet, <i>habitatio</i>	
	2. Örökhaszonbérlet			
	3. Felüléptmény			
	4. Zálogjog			

Történeti fejlődése: →KASER (RPR I. 143.): „Das altrömische Eigentum war zunächst vermutlich das einzige Sachenrecht und hatte damit auch die Aufgaben der späteren beschränkten Sachenrechte zu erfüllen. Das ist für die Vorstufen der Servituten anerkannt, läßt sich aber auch für das Pfandrecht erwägen.”

2. A temetési luxus korlátozása Rómában

Polyb. Hist. 6, 53.

„Ὅταν γὰρ μεταλλάξῃ τις παρ' αὐτοῖς τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, συντελουμένης τῆς ἐκφορᾶς κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλουμένους ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν ποτὲ μὲν ἐστὼς ἐναργῆς, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος. περίξ δὲ παντὸς τοῦ δήμου στάντος, ἀναβὰς ἐπὶ τοὺς ἐμβόλους, ἂν μὲν υἱὸς ἐν ἡλικίᾳ καταλείπηται καὶ τύχη παρῶν, οὗτος, εἰ δὲ μὴ, τῶν ἄλλων εἴ τις ἀπὸ γένους ὑπάρχει, λέγει περὶ τοῦ τετελευτηκότος τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἐπιτετευγμένας ἐν τῷ ζῆν πράξεις. δι' ὧν συμβαίνει τοὺς πολλοὺς ἀναμιμνησκομένους καὶ λαμβάνοντας ὑπὸ τὴν ὄψιν τὰ γεγονότα, μὴ μόνον τοὺς κεκοινωνηκότας τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκτός, ἐπὶ τοσοῦτον γίνεσθαι συμπαθεῖς ὥστε μὴ τῶν κηδεύοντων ἴδιον, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ δήμου φαίνεσθαι τὸ σύμπτωμα. μετὰ δὲ ταῦτα θάψαντες καὶ ποιήσαντες τὰ νομιζόμενα τιθέασιν τὴν εἰκόνα τοῦ μεταλλάξαντος εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τόπον τῆς οἰκίας, ξύλινα ναῖδια περιτιθέντες. ἢ δ' εἰκῶν ἐστὶ πρόσωπον εἰς ὁμοιότητα διαφερόντως ἐξεργασμένον καὶ κατὰ τὴν πλάσιν καὶ κατὰ τὴν ὑπογραφὴν. ταύτας δὲ τὰς εἰκόνας ἐν τε ταῖς δημοτελεσί θυσίαις ἀνοίγοντες κοσμοῦσι φιλοτίμως, ἐπὶ τὴν τῶν οἰκείων μεταλλάξῃ τις ἐπιφανῆς, ἄγουσιν εἰς τὴν ἐκφορὰν, περιτιθέντες ὡς ὁμοιοτάτοις εἶναι δοκοῦσι κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἄλλην περικοπήν. οὗτοι δὲ προσαναλαμβάνουσιν ἐσθῆτας, ἐὰν μὲν ὑπατος ἢ στρατηγὸς ἢ γεροντὴς, περιπορφύρους, ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφύρας, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκῶς ἢ τι τοιοῦτον κατειργασμένος, διαχρύσους. αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἀρμάτων οὗτοι πορεύονται, ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις καὶ τὰλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα συμπαρακείσθαι προηγείται κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστω τῆς γεγεννημένης κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ πολιτείᾳ προαγωγῆς

Amikor valamelyik jeles emberük meghal, a temetés során a holttestet minden kellékével együtt a fórumra viszik, és kiállítják a *Rostrán*, ahogy az ott lévő emelvényt nevezik. Ezután, amikor az egész nép körbeállja, a nagykorú fia (ha maradt utána), vagy ha ő nincs, valamelyik férfi rokona, felmegy a *Rostrára*, és beszédet mond az elhunyt erényeiről és az életében általa végrehajtott hőstettekről. Ezekkel az eszközökkel a népet emlékeztetik a történetekre, így azok is saját maguk tapasztalhatják a tényleges eseményeket, akik nem vettek részt bennük. A keletkező megrendülés olyan mély, hogy úgy tűnik, a veszteség nem korlátozódik a tényleges gyászolókra, hanem az egész népet érinti. Miután a temetés és az összes szokásos szertartás megtörtént, az elhunyt képmását a háza legszembevetőbb pontján helyezik el, egy fából készült baldachinnal vagy szentéllyel díszítve. Ez a képmás egy maszk, amelyet úgy készítenek, hogy mind alakjában, mind vonásaiban kivételes hűséggel ábrázolja az elhunytat. Ezeket a képmásokat nagy gonddal feldíszítve a nyilvános áldozatok során is bemutatják. Amikor a család valamelyik jeles tagja meghal, ezeket a maszkokat magukkal viszik a temetésre, és olyan emberek öltik magukra, akikről úgy gondolják, hogy magasságuk és egyéb személyes sajátosságaik tekintetében a lehető legjobban hasonlítanak az elhunytához. Ezek a megszemélyesítők az elhunyt rangjának megfelelő ruhát vesznek fel: ha *consul* vagy *praetor* volt, bíborszegélyű tógát; ha *ensor*, egész bíborszínt, ha diadalt is szerzett vagy bármilyen hasonló hőstettet hajtott végre, arannyal hímzett tógát. Ezek a képviselők maguk is szekereken érkeznek, miközben a *fascēs* és a bárdok, valamint az egyes tisztségek összes többi szokásos jelvényei járnak előttük, aszerint, hogy az elhunyt

ὅταν δ' ἐπὶ τοὺς ἐμβόλους ἔλθωσι, καθέζονται πάντες ἕξις ἐπὶ δίφρων ἐλεφαντίνων. [...]"

milyen méltóságot viselt az államéletében; a *Rostrá*hoz érve pedig mindannyian a maguk sorrendjében elefántcsont székekben foglalnak helyet.

Plin. N. H. 14, (14), 88

Romulum lacte, non vino, libasse indicio sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumia lex est: vino rogum ne respargito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet.

Romulus tejjel mutatott be italáldozatot bor helyet, és ezt a szakrális gyakorlatot ő vezette be, amely a *mos* részévé vált. A Numa Pompilius [idején hozott] *lex Postumia* megtiltotta a halotti máglya borral locsolását, amely szankció [szükségességét] senki sem vonja kétségbe a bor szűkössége miatt.

Lex XII tab. 10, 1

HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPELITO NEVE URITO.

Lex XII tab. 10, 2

HOC PLUS NE FACITO: ROGUM ASCEA NE POLITO.

Lex XII tab. 10, 4

MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO.

Lex XII tab. 10, 5a

HOMINE MORTUO NE OSSA LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAT.

Lex XII tab. 10, 7

QUI CORONAM PARIT IPSE PECUNIAVE EIUS <HONORIS> VIRTUTISVE ERGO ARDUUITUR EI [...].

Lex XII tab. 10, 8

[...] NEVE AURUM ADDITO. AT CUI AURO DENTES IUNCTI ESCUNT. AST IM CUM ILLO SEPELIET URETVE, SE FRAUDE ESTO.

Lex XII tab. 10, 6a

Haec praeterea sunt in legibus: „[...] servilis [...] unctura tollitur omnisque circumpotatio” [...] „Ne sumptuosa respersio, ne longae coronae, ne acerrae”.

Lex XII tab. 10, 6b¹

Murrata potione usos antiquos indicio est, quod XII tab. cavetur, ne mortuo indatur.

Lex XII tab. 10, 9.

[...] *rogum bustumve novum vetat propius LX pedes adigi aedes alienas invito domino [...]*

Lex XII tab. 10, 10.

[...] *forum bustumve usucapi vetat [...]*

¹ Vö. Fest., F. 158

3. A leges sumptuariae

Gell. 2, 24, 1

Parsimonia apud veteres Romanos et victus atque cenarum tenuitas non domestica solum observatione ac disciplina, sed publica quoque animadversione legumque complurium sanctionibus custodita est.

A józanság és a mértékletesség a régi rómaiaknál [a polgárok] életmódja és az étkezések körében [egyrészt] nevelés és példamutatás révén, [másrészt] a köz[össég] általi büntetés és számos törvényi szankció által érvényesültek.

Macrob. Sat. 3, 17, 1

„Longum fiat, si enumerare velim quot instrumenta gulae inter illos vel ingenio excogitata sint vel studio confecta. Et hae nimirum causae fuerunt propter quas tot numero leges de coenis et sumptibus ad populum ferebantur [...]”.

Sokáig tartana, ha mind fel akarnánk sorolni mindazt a számtalan eszközt, amelyet a régiek falánksága [ellen] találtak ki vagy készítettek elő. Ezek kétségkívül magyarázzák azt a számos törvényt, amelyeket a nép elé terjesztettek a vacsorák és azok költségeinek szabályozására [...]

Lex Metilia de fullonibus (Kr.e. 217)

Lex Oppia (Kr.e. 215 / 213?)

Lex Publicia [de cereis] (Kr.e. 209)

Lex Orchia (Kr.e. 181)

Lex Fannia (Kr.e. 161)

Lex Didia (Kr.e. 143)

Lex Aemilia (Kr.e. 115)

Lex Licinia (Kr.e. 103)

Lex Cornelia (Kr.e. 81)

Lex Antia (?)

Lex Iulia sumptuaria Caesaris

Lex Iulia sumptuaria Augustana

4. Szomszédjogok, törvényi korlátok, actio negatoria

Ulp. D. 43, 27, 7 – 8 (71 ad ed.)

(7) *Deinde ait praetor: „Quae arbor ex agro tuo in agrum illius impendet, si per te stat, quo minus pedes quindecim a terra eam altius coerceas, tunc, quo minus illi ita coercere lignaque sibi habere liceat, vim fieri veto”.* (8) *Quod ait praetor, et lex duodecim tabularum efficere voluit, ut quindecim pedes altius rami arboris circumcidantur: et hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino praedio noceret.*

(7) Azután így rendelkezett a praetor: „Ha a te telkeden álló fa átnyúlik a szomszéd telke fölé, és a talajtól számított 15 láb magasságig saját hibádból nem vágod le [az ágakat], megtiltom erőszak alkalmazását a szomszédoddal szemben arra nézve, hogy az említett magasságig levágja [az átnyúló ágakat], és [azokat] összeszedje és magával vigye”. (8) Amit a praetor kinyilvánított, és a XII t.t. is rendezni szándékozott, az az, hogy a fák ágait a talajtól számított 15 láb magasságig le kellett vágni azért, hogy az így vetülő árnyék ne károsítsa a szomszéd telkét.

Ulp. D. 43, 27, 1 pr. – 3 (71 ad. ed.)

(pr.) *Ait praetor: „Quae arbor ex aedibus tuis in aedes illius impendet, si per te stat, quo minus eam adimas, tunc, quo minus illi eam arborem adimere sibi que habere liceat, vim fieri veto”.* (1) *Hoc interdictum prohibitorium est.* (2) *Si arbor aedibus alienis impendeat, utrum totam arborem iubeat praetor adimi an vero id solum, quod superexcurrit, quaeritur. Et Rutilius ait a stirpe excidendam idque plerisque videtur verius: et nisi adimet dominus arborem, Labeo ait permitti ei, cui arbor officeret, ut si vellet succideret eam lignaque tolleret.* (3) *Arboris appellatione etiam vites continentur.*

Pomp. D. 43, 27, 2 (34 ad Sab.)

Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege duodecim tabularum de adimenda ea recte agere potes ius ei non esse ita arborem habere.

Ulp. D. 43, 28, 1 (71 ad ed.)

(pr.) *Ait praetor: „Glandem, quae ex illius agro in tuum cadat, quo minus illi tertio quoque die legere auferre liceat, vim fieri veto”.* (1) *Glandis nomine omnes fructus continentur.*

Cic. de leg. 2, 24, 61

Duae sunt praeterea leges de sepulcris, quarum altera privatorum aedificiis, altera ipsis sepulcris cavet. Nam quod „rogum bustumve novum” vetat „propius sexaginta pedes adigi aedes alienas invito domino”, incendium videtur arcere [vetat]. Quod autem „forum”, id est vestibulum sepulcri, „bustumve usu capi” vetat, tuetur ius sepulcrorum. Haec habemus in XII, sane secundum naturam, quae norma legis est.

(pr.) A praetor így rendelkezett: „Ha a te telkedről a szomszéd telkén [emelt épület] fölé átnyúlik egy fa, és a saját hibádból nem vágod le azt, megtiltom erőszak alkalmazását a szomszédoddal szemben arra nézve, hogy ezt ő megtegye, és megtartsa [a levágott ágakat]”. (1) Ez egy *interdictum prohibitorium*. (2) Amikor egy fa valakinek az épülete fölé nyúlik, kérdéses, vajon a praetor elrendelheti-e az egész fa kivágását, vagy csupán az épület fölé nyúló részt kell eltávolítani? Rutilius úgy véli, tövestől kell elmozdítani, és ezt sokan mások is így vélik. Labeo szerint, hacsak a tulajdonos maga nem távolítja el a fát, az [a személy], akitől a világosságot elzárja, kívánsága szerint kivághatja azt, és a faanyagot elviheti. (3) Az „*arbor*” (=fa) elnevezés alatt „*vites*”-t (=szőlőindák, venyige) is érteni kell.

Ha a szomszéd telkén álló fa vihar miatt hajlik át a te telkedre, akkor a XII t.t. szerint követelheted a szomszédodtól annak eltávolítását azon az alapon, hogy neki nincs joga ahhoz, hogy a fája ilyen [állapotban] legyen.

(pr.) Így rendelkezett a praetor: „Arra a makkra nézve, amely a szomszéd telekről a te földedre hullott, megtiltom erőszak alkalmazását a szomszédoddal szemben arra nézve, hogy ő a makkot 3 napon belül összegyűjtse és elvigye”. (1) A „*glans*” (=makk) elnevezés alatt mindenféle gyümölcsöt érteni kell.

A sírhelyekre vonatkozóan két törvény létezik: az egyik a magánszemélyek építményeit, a másik magukat a sírhelyeket védik. A tulajdonos akarata ellenére ugyanis tilos halottégetőt építeni az épülettől 60 lábnyinál közelebbre, valószínűleg a tűzveszély elkerülése érdekében. Ami a „*forum*”-ot, azaz a sírhely előterét és az égetőhelyet illeti, egyik sem volt elbirtokolható; mindezt a *ius sepulcrorum*

Reliqua sunt in more: funus ut indicatur si quid ludorum, dominusque funeris utatur accenso atque lictoribus, [...]

Ulp. D 8, 5, 8, 5 (17 ad ed.)

Aristo Cerellio Vitali respondit non putare se ex taberna Casiaria fumum in superiora aedificia iure immitti posse, nisi ei rei servitutem talem admittit. Idemque ait: et ex superiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet: in suo enim alii hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat, fumi autem sicut aquae esse immissionem: posse igitur superiorem cum inferiore agere ius illi non esse id ita facere. Alfenum denique scribere ait posse ita agi ius illi non esse in suo lapidem caedere, ut in meum fundum fragmenta cadant. Dicit igitur Aristo eum, qui tabernam Casiariam a Minturnensibus conduxit, a superiore prohiberi posse fumum immittere, sed Minturnenses ei ex conducto teneri: agique sic posse dicit cum eo, qui eum fumum immittat, ius ei non esse fumum immittere. Ergo per contrarium agi poterit ius esse fumum immittere: quod et ipsum videtur aristo probare. Sed et interdictum uti possidetis poterit locum habere, si quis prohibeatur, qualiter velit, suo uti.

biztosította. A természettel összhangban így szabályozta ezt a XII t.t. A többi a *mos* körébe tartozik. Ekként a temetéseket játékok módjára kell közhírré tenni, és a temetést rendezőt megillette a katonai kíséret és a *lictorok*.

Aristo egy, Cerellius Vitalis részére adott véleményében akként vélekedett, hogy egy sajtüzemből a magasabb fekvő épületek irányába jogszerűen nem lehet kiereszteni a füstöt, hacsak nem áll fenn az épületeket terhelő *servitus*. Hasonlóképpen, jogszerűen nem lehet a magasabban fekvő telekről vizet, sem mást az alacsonyabban fekvő telekre ereszteni. A sajátjában ugyanis mindenki annyit tehet meg, amennyiben semmit sem bocsát ki a másik [telkére], legyen az akár füst, akár víz. A magasabban fekvő telek [mindenkori használója] perelheti az alacsonyabban fekvő telek [mindenkori használóját], mondván, hogy nincs joga ilyen behatásokhoz (*immissiones*). Végezetül azt mondja, hogy, Alfenus szerint, keresetet lehet indítani, amelynek keretében azt állítjuk, hogy a másik félnek nincs joga olyan módon követ darabolni a saját földjén, hogy a kő darabjai az én telkekre hulljanak. Ekként Aristo szerint azt a személyt, aki a Minturnae-beliectől bérbe vett egy sajtüzemet, az üzem felett lakó ingatlan tulajdonosa megakadályozhatja a füst kibocsátásban, de a bérbeadó tartozik felelősséggel. A jogász azt is állítja, hogy a perben arra lehet hivatkozni, hogy az ellenérdekű félnek nincs joga a füst kibocsátására. Ebből következően *contraria actió*val arra perelhet [a bérlő], hogy neki van joga a füst – Aristo pedig ezzel egyetért. Ezen túlmenően *interdictum uti possidetis* is kérhető, amennyiben valamelyik fél akadályoztatva lenne tulajdonának bármely formában való használatában.

Alf. D 8, 5, 17, 2 (2 dig.)

Secundum cuius parietem vicinus sterculinum fecerat, ex quo paries madescebat, consulebatur, quemadmodum posset vicinum cogere, ut sterculinum tolleret. Respondi, si in loco publico id fecisset, per interdictum cogi posse, sed si in privato, de servitute agere oportere: si damni infecti stipulatus esset, possit per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datum esset, servare.

A szomszéd szemétdombot helyezett el a telekhatáron álló közös fal tövébe, amelytől a fal átázott. Tanácsot kértek [tőlem], miként lehetne a szomszédot rászorítani a szemétdomb eltávolítására. Azt a választ adtam, hogy ha [a szomszéd] mindezt egy nyilvános helyen vitte véghez, akkor *interdictum* útján lehetett volna kötelezni az eltávolítására. Minthogy azonban ezt magán[tulajdonban álló] területen hajtotta végre, egy *servitus*ra hivatkozással keresetet kell indítani ellene, ha pedig a fenyegető kárra stipuláltak, akkor ami kára esett, azt ebből adódóan megtéríttethette.

Venul. D 43, 24, 22, 3 (2 interdict.)

Si stercus per fundum meum tuleris, cum id te facere vetuissem, quamquam nihil damni feceris mihi nec fundi mei mutaveris, tamen teneri te quod vi aut clam Trebatius ait. Labeo contra, ne etiam is, qui dumtaxat iter per fundum meum fecerit aut avem egerit venatusve fuerit sine ullo opere, hoc interdicto teneatur.

Amennyiben te a tiltásomat követően is trágyát szórsz a telkemre, úgy Trebatius szerint az *interdictum quod vi aut clam* alapján helytállni tartozol, jóllehet engem egyébként nem ért kár, és a telkem [állaga] sem változott meg. Labeo ezzel ellentétes nézetet vall, mondván, hogy eme *interdictum* alapján senki nem tartozik helytállni, aki a telkemen át utat vág, vagy madarat ereget, vagy vadászik anélkül, hogy emberi munkát végezne rajta.

Ulp. D 43, 24, 11 pr. (71 ad ed.)

Is qui in puteum vicini aliquid effuderit, ut hoc facto aquam corrumperet, ait Labeo interdicto quod vi aut clam eum teneri: portio enim agri videtur aqua viva, quemadmodum si quid operis in aqua fecisset.

Labeo szerint, ha valaki a szomszédja kútjába beleönt valamit azért, hogy a vizét beszennyezze, az *interdictum quod vi aut clam* alapján helytállni tartozik, mivel az élő víz a telek szerves részének számít, ezért úgy kell tekinteni, mintha a vízben valamilyen emberi munkát vitt volna véghez.

5. Szolgalmak

Ulp. D. 50, 17, 54 (46 ad ed.)

Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet.

Senki sem ruházhat át több jogot, mint ami neki magának lehet.

Ulp. D. 41, 1, 20, 1 (29 ad Sab.)

Quotiens autem dominium transfertur, ad eum qui accipit tale transfertur, quale fuit apud eum qui tradit: si servus fuit fundus, cum servitutibus transit, si liber, uti fuit: et si forte servitutes debebantur fundo qui traditus est, cum iure servitutium debitarum transfertur. Si quis igitur fundum dixerit liberum, cum traderet, eum qui servus sit, nihil iuri servitutis fundi detrahit, verumtamen obligat se debeatque praestare quod dixit.

Pomp. D. 8, 1, 15, 1 (33 ad Sab.)

Servitutium non ea natura est, ut aliquid faciat quis, veluti viridia tollat aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc ut in suo pingat, sed ut aliquid patiatutur aut non faciat.

Ulp. 19, 1

Omnes res aut Mancipi sunt aut nec Mancipi. Mancipi res sunt praedia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus; item iura praediorum rusticorum, velut via, iter, actus, aquaeductus; item servi et quadrupedes, quae dorso collove domantur, velut boves, muli, equi, asini; ceterae res nec Mancipi sunt. Elefanti et cameli, quamvis collo dorsove domentur, nec Mancipi sunt, quoniam bestiarum numero sunt.

Mihelyt a tulajdon átszáll a megszerzőre, csak annyit szerez meg, mint amennyi az átruházónál megvolt. Ha szolgáló telek volt, akkor továbbra is szolgálommal terhelt lesz, ha mentes a szolgálomtól, mentesen kerül átadásra, és ha az átadott telekre szolgálom alapításával tartoznak, ezzel a kötelezettséggel együtt kerül átadásra a telek. Ekként, ha valaki esetleg az átadás során azt állítaná a szolgálommal terhelt telekről, hogy mentes a szolgálomtól, mindez nem csorbítja a szolgálomhoz való jogot, mindazonáltal az átruházó azért köteles helytállni, amit állított.

A szolgálomak természete nem abban áll, hogy valaki valamit megtegyen, mint például, hogy a bozótot elvigye, vagy hogy szebb kilátást biztosítson, hanem hogy valaki valamit eltűnjön, illetőleg ne tegyen.

Minden vagyontárgy vagy *Mancipi*, vagy *nec Mancipi*. *Mancipi* az itáliai földön fekvő telek, legyen akár falusi, mint amilyen a *fundus*, vagy akár városi, mint amilyen a *domus*. Ugyanígy [*Mancipi*] az [ősi] mezei telki jogok, mint amilyen például a kocsút, a gyalogút, a marhahajtás és a vízvezetés. Ilyenek még azok a négylábúak, amelyeket hátuk vagy nyakuk révén igazunk le, mint amilyenek az ökrök, az öszvérek, a lovak, a szamarak. Minden más vagyontárgy *nec Mancipi*. Az elefánt és a teve – jóllehet a hátuk és a nyakuk révén hajtjuk őket igába – *nec Mancipi*, mivel vadállatoknak minősülnek.

5.1 Excursus: a res incorporales problémája

ABGB

§ 285: Alles, was von der Person unterschieden ist, und zum Gebrauche der Menschen dient, wird im rechtlichen Sinne eine Sache genannt.

§ 292: Körperliche Sachen sind diejenigen, welche in die Sinne fallen; sonst heißen sie unkörperliche; z. B. das Recht zu jagen, zu fischen und alle anderen Rechte.

Lucr. 1, 302-304.

[...] *quae tamen omnia corporea constare necessest natura, quoniam sensus inpellere possunt; tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.*

Sen. Ep. (6), 58, 8-15

Sed si ita necesse est, ponam "quod est". Sex modis hoc a Platone dici [...] Omnes tibi exponam, si ante indicavero esse aliquid genus, esse et speciem. Nunc autem primum illud genus quaerimus, ex quo ceterae species suspensae sunt, a quo nascitur omnis divisio, quo universa comprehensa sunt. Invenietur autem, si coeperimus singula retro legere; sic enim perducemur ad primum. Homo species est, ut Aristoteles ait; equus species est; canis species est; ergo commune aliquod quaerendum est his omnibus vinculum, quod illa complectatur et sub se habeat. Hoc quid est? Animal. Ergo genus esse coepit horum omnium, quae modo rettuli, hominis, equi, canis, animal. Sed quaedam animam habent nec sunt animalia. Placet enim satis et arbustis animam inesse. Itaque et vivere illa et mori dicimus. Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia et animalia in hac forma sunt et sata. Sed quaedam anima carent, ut saxa. Itaque erit aliquid animantibus antiquius, corpus scilicet. Hoc sic dividam, ut dicam corpora omnia aut animantia esse aut inanima. Etiam nunc est aliquid superius quam corpus. Dicimus enim quaedam corporalia esse, quaedam incorporalia. Quid ergo erit, ex quo haec deducantur? Illud, cui nomen modo parum proprium inposuimus, quod est." Sic enim in species secabitur, ut dicamus: "quod est" aut corporale est aut incorporale. [...]

De ha szükséges, kifejtem, hogy mit értünk *quod est* alatt. Platón hatféleképpen közelíti meg ezt [...] Valamennyit kifejtem, kezdve azzal, hogy egyeseket *genus*nak, másokat *species*nek hívnak. Most azonban az elsődleges *genus*t keressük, amelyen a többi *species* nyugszik, amely minden osztályozás forrása; azt, amelyet univerzálisként fogunk fel. Ezt a *genus*t akkor érhetjük el, ha az egyedektől visszafelé haladunk, így jutva el a legfőbb fogalomhoz. Ahogy azt Arisztotelész is mondja, az ember, a ló, a kutya egyaránt *speci*esek, kell tehát találnunk egy közös összefoglaló nevet mindnyájuknak, amely mindet magában foglalja. És mi lesz ez? Az *animal* fogalma. Ekként lesz az *animal* egy *genus*, amely magában foglalja ezeket: ember, ló, kutya. Vannak azonban, amelyeknek van *animájuk*, mégsem tartoznak *animal* körébe. Mert hiszen a közvélekedés az, hogy a cserjék és fák *animával* bírnak, ezért mondjuk, hogy élnek és meghalnak. Ekként az *animantia* mind az *animaliát*, mind a növényeket magában foglalja. Bizonyos létezők ugyanakkor híján vannak az *animának*, mint amilyenek például a sziklák. Ekként kell, hogy legyen egy fogalom, amely megelőzi az *animantiát*; ez pedig a *corpus*. Ez a *corpus* úgy osztható fel, hogy mindegyik lehet *animantia*, vagy *inanima*. Azonban van olyan fogalom, amely felette áll még a *corpus*nak is: azt mondjuk ugyanis, hogy egyes létezők *corporalia*, mások *incorporalia*. Mi lesz akkor az, amiből mindez levezethető? Az, amit korábban – nem éppen a legmegfelelőbb

módon – *quod est*nek neveztünk. Ekként ugyanis *speciésekre* osztható akként, hogy azt mondjuk, hogy *quod est* lehet *corporalia*, vagy *incorporalia* [...]

Cic. Top. 5, 26

[...] *Definitionum autem duo genera prima: unum earum rerum quae sunt, alterum earum quae intelleguntur.*

A definícióknak két legfőbb fajtája van: az egyik azok a dolgok, amelyek **vannak**, a másik azok, amelyeket **elképzelünk**.

Gai. 2, 12 – 14

[12] *Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales. [13] Corporales hae sunt, quae tangi possunt, velut fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles. [14] Incorporales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in iure consistunt, sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractae. nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur, et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt, et id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia: nam ipsum ius successionis et ipsum ius utendi fruendi et ipsum ius obligationis incorporale est. eodem numero sunt iura praediorum urbanorum et rusticorum.*

Egyes dolgok testiek, mások testetlenek. **Testiek** azok, amelyeket **meg lehet érinteni**, mint amilyen a telek, a rabszolga, a ruhanemű, az arany, az ezüst, és számtalan egyéb más dolog. **Testetlenek** azok, amelyeket **nem lehet megérinteni**, mint azok, amelyek lényege valamilyen jogosultság, például a hagyaték, a haszonélvezet, a bármely szerződéssel létrehozott kötelek. Nem számít ugyanakkor, hogy a hagyatékban testi dolgok is vannak, vagy hogy a telekről beszédett gyümölcs is test, vagy hogy amivel szerződés alapján nekünk tartoznak az rendszerint testi, mint amilyen például a telek, a rabszolga, vagy a *pecunia*. Maga az **öröklési jog(osultság)**, maga a **használati és gyümölcsötzetési jog(osultság)**, és maga a **kötelmi (jogi) jog(osultság)** ugyanis testetlen. Ugyanide tartoznak a városi és mezei telki szolgalmak is.

5.2 Telki szolgalmak

Ulp. D 8, 5, 6, 2 (17 ad ed.)

Etiam de servitute, quae oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit, ut et onera ferat et aedificia reficiat ad eum modum, qui servitute imposita comprehensus est. Et Gallus putat non posse ita servitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur, sed ne me facere prohiberet: nam in omnibus servitutibus refectio ad eum pertinet, qui sibi servitutem adserit, non ad eum, cuius res servit. Sed evaluit servi sententia, in proposita specie ut possit quis defendere ius sibi esse cogere adversarium reficere parietem ad onera sua sustinenda. Labeo autem hanc servitutem non hominem debere,

Ezen túlmenően, abból a szolgalmából, amit *oneris ferendi* alapítottak kereset illet meg minket támaszték biztosítására és a saját épületének karbantartására a szolgalom alapításakor állapot fenntartása érdekében. Gallus szerint nem lehet akként szolgalmat alapítani, hogy az egyik fél köteles legyen valamit megtenni, de nem akadályozhatja meg a másik fél eljárását, mivel minden szolgalom keretében a javítási munkálatok kötelezettsége azt a felet terheli, aki magáénak mondja a jogot, nem pedig azt, akinél a szolgáló telek van. Azonban Servius véleménye került túlsúlyba, ekként a

sed rem, denique licere domino rem derelinquere scribit.

Ulp. D 8, 3, 5, 1 (17 ad ed.)

Neratius libris ex Plautio ait nec haustum nec appulsum pecoris nec cretae eximendae calcisque coquendae ius posse in alieno esse, nisi fundum vicinum habeat: et hoc Proculum et Atilicinum existimasse ait. Sed ipse dicit, ut maxime calcis coquendae et cretae eximendae servitus constitui possit, non ultra posse, quam quatenus ad eum ipsum fundum opus sit.

Ulp. D. 8, 4, 1, 1 (2 inst.)

Ideo autem hae servitutes praediorum appellantur, quoniam sine praediis constitui non possunt: nemo enim potest servitutem acquirere vel urbani vel rustici praedii, nisi qui habet praedium „nec quisquam debere, nisi qui habet praedium”.

Paul. D 8, 1, 8 pr. (15 ad Plaut.)

Ut pomum decerpere liceat et ut spatari et ut cenare in alieno possimus, servitus imponi non potest.

Gai. D 8, 2, 6 (7 ad ed. provinc.)

Haec autem iura similiter ut rusticorum quoque praediorum certo tempore non utendo pereunt: nisi quod haec dissimilitudo est, quod non omnimodo pereunt non utendo, sed ita, si vicinus simul libertatem usucipiat. Veluti si aedes tuae aedibus meis serviant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum aedium officiantur, et ego per statutum tempus fenestras meas praefixas habuero vel obstruxero, ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tempus aedes tuas altius sublatas

kérdéses esetben bárki követelheti az ellenérdekű féltől, hogy az javítsa ki saját falát, annak érdekében, hogy az képes legyen terhet viselni. Labeo szerint ugyanakkor ez a szolgálat nem a személyhez, hanem az ingatlanhoz kötődik, ekként – mint írja – a dolog ura szabadon elhagyhatja azt.

Neratius, a Plautiusához írott kommentárjában azt állítja, hogy a csorda vízhez vezetésének, vagy részükre víz vételének, vagy a krétafejtésnek, vagy a mészégetésnek a joga szomszédos telek nélkül nem létezhet – és nézete szerint Proculus és Atilicinus ugyanezt a nézetet vallják. Azt is mondja ugyanakkor, hogy bár alapítható szolgálat kréta fejtésére, vagy mész égetésére, ezt azonban nem lehet nagyobb mértékben gyakorolni, mint amekkora az uralkodó telek igénye.

Ezeket a szolgálmat tehát telkieknek hívják, mivel telek hiányában nem lehet őket alapítani: senki nem szerezhethet ugyanis szolgálmi jogosultságot egy városi vagy falusi telken, hacsak neki magának nincs telke.

Arra, hogy más telkéről felszedjük az almát, vagy hogy más telkén sétálgassunk, vagy más telkén fogyasszuk el vacsoránkat nem lehet szolgálmat alapítani.

Hasonlóképpen, ezek a jogok, akár csak a mezei telki szolgálmatok esetében, a nem használat révén bizonyos idő elteltével elenyésznek, leszámítva azt az eltérést, hogy a nem-használat nem akárhogyan okozza elenyészést, hanem akként, hogy a szomszéd egyszersmind a [szolgálmatotól való] mentességet is megszerzi. Ha például nem építheted magasabbra a saját épületedet az enyémnél, nehogy az elfogja a fényt az én építményem elől, és én az ablakomat a

habueris: alioquin si nihil novi feceris, retineo servitutem. Item si tigni immissi aedes tuae servitutem debent et ego exemero tignum, ita demum amitto ius meum, si tu foramen, unde exemptum est tignum, obturaveris et per constitutum tempus ita habueris: alioquin si nihil novi feceris, integrum ius suum permanet.

törvényben meghatározott ideig elrekesztem, vagy befalazom, csak akkor veszítem el a [természetesen fényhez való] jogomat, ha te ezen idő alatt magasabbra húztad fel az épületed, máskülönben megmarad a jogom, ha semmi újítást nem hoztál létre. Ugyanígy, ha a te építményedbe gerendát ereszthetek, és én eltávolítom a gerendát, csak akkor szűnik meg a jogom, ha te a gerenda illesztési helyét elzáród, és a törvényben meghatározott ideig így is tartod. Ha azonban nem változtatsz semmin, a jogom érintetlenül fennmarad.

5.3 Ususfructus

Paul. D. 7, 1, 1 (3 ad Vitell.)

Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia.

A haszonélvezet idegen dolog felett fennálló használati és gyümölcsötvetési jog, a dolog állagának sérelme nélkül.

Paul. D. 7, 1, 4 (2 ad ed.)

Usus fructus in multis casibus pars dominii est, et exstat, quod vel praesens vel ex die dari potest.

A haszonélvezet sok esetben **a tulajdon eleme** [= összetevője], fennáll [önállóan is], hiszen akár azonnal, akár egy [jövőbeli] időponttól biztosítható.

Ulp. D. 32, 73 pr. (20 ad Sab.)

Suos autem servos vel ancillas eos accipimus, qui sunt pleno iure testantis: inter quos fructuarii non continebuntur.

Ugyanis „az ő rabszolgái vagy rabszolganői” kifejezés alatt azokat értjük, amelyek **teljes egészében** az örökhagyói, így ezek közé a haszonélvezetbe kapottak nem tartoznak.

Iul. D. 22, 1, 25, 1 (7 dig.)

In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum sevi: an Titius bonae fidei emptor perceptos fructus suos faciat? Respondi, quod fructus qui ex fundo percipiuntur intellegi debet propius ea accedere, quae servi operis suis acquirunt, quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius ex quo percipiuntur quam seminis, ex quo oriuntur aspicitur: et ideo nemo umquam dubitavit, quin, si in meo fundo frumentum tuum severim, segetes et quod ex messibus collectum fuerit meum fieret. Porro bonae fidei possessor in percipiendis fructibus id iuris habet, quod

Búzát vettem idegen földbe, amelyet Titius jóhiszeműen megvásárolt. Vajon Titius mint jóhiszemű vevő beszédessel megszerzi-e a gyümölcsöt? Azt a választ adtam, hogy a telekről beszédett gyümölcs nagyon hasonlóan kezelendő ahhoz az esethez, amikor a rabszolga munkája által szerzünk meg valamit, mivel a gyümölcsszerzésnél inkább annak van jelentősége, hogy hol terem a gyümölcs, semmint a magnak, amelyből kisarjadt. Ekként senki sem vonhatja kétségbe, hogy ha a te búzádat az én földembe vetem, akkor az aratás után a búza az enyém lesz. Ezen túlmenően, a jóhiszemű

dominis praediorum tributum est. Praeterea cum ad fructuarium pertineant fructus a quolibet sati, quanto magis hoc in bonae fidei possessoribus recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent? Cum fructuarii quidem non fiant, antequam ab eo percipiantur, ad bonae fidei autem possessorem pertineant, quoquo modo a solo separati fuerint, sicut eius qui vectigalem fundum habet fructus fiunt, simul atque solo separati sunt.

Gai. D. 41, 1, 10, 3 (2 inst.)

De his autem servis, in quibus tantum usum fructum habemus, ita placuit, ut quidquid ex re nostra ex operis suis adquirant, id nobis adquiratur, si quid vero extra eas causas persecuti sint, id ad dominum proprietatis pertinet. Itaque si is servus heres institutus sit legatumve quid aut ei donatum fuerit, non mihi, sed domino proprietatis adquiritur.

Ulp. D 7, 1, 68 pr. – 2 (17 ad Sab.)

(pr) Vetus fuit quaestio, an partus ad fructuarium pertineret: sed bruti sententia optinuit fructuarium in eo locum non habere: neque enim in fructu hominis homo esse potest. Hac ratione nec usum fructum in eo fructuarius habebit. Quid tamen si fuerit etiam partus usus fructus relictus, an habeat in eo usum fructum? Et cum possit partus legari, poterit et usus fructus eius. (1) Fetus tamen pecorum Sabinus et Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. (2) Plane si gregis vel armenti sit usus fructus legatus, debet ex adgnatis gregem supplere, id est in locum capitum defunctorum.

birtokosnak ugyanolyan joga van a gyümölcsszerzésre, mint a tulajdonosnak. Emellett, mivel minden gyümölcs, tekintet nélkül arra, hogy ki ültette, vagy vetette, a haszonélvezőt illeti meg, mennyivel inkább lehet ez elfogadott a jóhiszemű birtokosok esetében, akiknek több joguk van a gyümölcsök megszerzésére. Hiszen csak a beszedéstől kezdve minősülnek haszonélvezőnek, ugyanakkor az elválástól kezdve jóhiszemű birtokosnak tekintendők – függetlenül az elválás módjától. Ugyanígy az is, aki örökhaszonbérletbe kapta a telket hasonlóképpen pusztán az elválással megszerzi a gyümölcsöt.

Ama rabszolgák tekintetében, amelyek felett csak haszonélvezetünk van, úgy tetszett, hogy bármit szereznénk a vagyonunk révén, vagy a rabszolga munkája révén, az a miénk lesz; bármilyen más módon szereznénk, az viszont azt illeti, aki a rabszolga tulajdonosa. Ekként, ha az ilyen rabszolgát végrendeletben örökössé nevezik, vagy hagyományt rendelnek a részére, vagy megajándékozzák, az nem az enyém, hanem a rabszolga tulajdonosáé lesz.

(pr.) A régieknél kérdésként merült fel, hogy vajon a rabszolgánő gyermeke a haszonélvezőt illeti-e. Brutus véleménye vált elfogadottá, amely szerint ennek nincs helye, mivel ugyanis ember embernek nem szolgálhat gyümölcs gyanánt. Ebből következően haszonélvezőnek sem lehet joga felette. Ha azonban valaki haszonélvezetül hagyta a rabszolga majdan megszülető gyermekét, vajon fennállhat-e az ilyen gyermek felett a haszonélvezet? A válasz az, hogy minthogy a rabszolga gyermeke lehet hagyomány tárgya, ekként a felette fennálló haszonélvezet éppúgy. (1) Sabinus és Cassius ugyanakkor akként vélekednek, hogy a jószágok szaporulata a haszonélvezőt illeti. (2) Mindenesetre a nyáj vagy a csorda haszonélvezetének hagyományozása esetén [a létszámot] az agnát rokonok állataiból kell feltölteni, tehát az elpusztultak helyére állítani.

Gai. D. 22, 1, 28, 1 (2 rer. cott.)

Partus vero ancillae in fructu non est itaque ad dominum proprietatis pertinet: absurdum enim videbatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit.

A rabszolganő gyermeke ugyanakkor nem minősül gyümölcsnek, ekként [a rabszolganő] urának tulajdonába tartozik. Abszurd lenne ugyanis az embert a gyümölcsök közé sorolni, mivel a *rerum natura* minden gyümölcsöt azért hozott létre, hogy az embernek tessen.

Ulp. D 7, 1, 15, 4 (18 ad Sab.)

Et si vestimentorum usus fructus legatus sit non sic, ut quantitatis usus fructus legetur, dicendum est ita uti eum debere, ne abutatur: nec tamen locaturum, quia vir bonus ita non uteretur.

Ha ruházat haszonélvezetét hagyományozták akként, hogy a haszonélvezet mennyiségére nem történt utalás, akkor azt lehet mondani, hogy [a jogosult] úgy köteles a haszonélvezetet gyakorolni, hogy ne hordja el a ruhákat. Bérbe azonban nem adhatja, mivel egy gondos gazda ilyenformán nem használná [azokat].

5.4 Usus

Gai. D. 7, 8, 1, 1 (7 ad ed. provinc.)

Constitutur etiam nudus usus, id est sine fructu: qui et ipse isdem modis constitui solet, quibus et usus fructus.

Pusztá használat is létrehozható, azaz [használat] gyümölcsöztetés nélkül. Ezt pedig ugyanazon a módon szokták alapítani, mint a haszonélvezetet.

Ulp. D 7, 8, 2 pr. (17 ad Sab.)

Cui usus relictus est, uti potest, frui non potest. Et de singulis videndum.

Akinek használati jogot rendeltek, az használhatja [a dolgot], de nem gyümölcsöztetheti. Meg kell azonban vizsgálni az egyes egyedi eseteket is.

Ulp. D 7, 8, 12, 1 (17 ad Sab.)

Praeter habitationem quam habet, cui usus datus est deambulandi quoque et gestandi ius habebit. Sabinus et Cassius et lignis ad usum cottidianum et horto et pomis et holeribus et floribus et aqua usurum, non usque ad compendium, sed ad usum, scilicet non usque ad abusum: idem Nerva, et adicit stramentis et sarmentis etiam usurum, sed neque foliis neque oleo neque frumento neque frugibus usurum. Sed Sabinus et Cassius et Labeo et Proculus hoc amplius etiam ex his quae in fundo nascuntur, quod ad victum sibi suisque sufficiat sumpturum et ex his quae Nerva negavit: [...]

A lakáshasználati jog mellett, amely a használati jog jogosultját megillette, megkapta még a [gyalogos és valamilyen eszközzel való] átjárás jogát is. Sabinus és Cassius az állítják, hogy úgyszintén joga van a tűzifa napi szintű használatához, és a kerthez, az almákhoz, zöldségekhez, virágokhoz és a vízhez, nincs ugyanakkor joga a haszonhoz, mindössze csupán a használatához, azaz nem élhet vissza a dologgal. Nerva hasonlóan vélekedik, és még hozzáteszi, hogy felhasználhatja a szalmát és a rőzsét is, de a leveleket, olajat, gabonát, vagy gyümölcsöket nem. Sabinus, Cassius, Labeo és Proculus ezen túlmenően azt is állítják, hogy mindabból, ami a földön terem,

Pomp. D 7, 8, 22 pr. (5 ad Quint. Muc.)

Divus Hadrianus, cum quibusdam usus silvae legatus esset, statuit fructum quoque eis legatum videri, quia nisi liceret legatariis caedere silvam et vendere, quemadmodum usufructuariis licet, nihil habituri essent ex eo legato.

nem csak a saját fenntartására jogosult felhasználni, hanem a *suus*ai részére is; ez utóbbival Nerva nem ért egyet. [...]

Az isteni Hadrianus akként rendelkezett, hogy amikor bizonyos személyek részére egy erdő használati jogát hagyományozták, abba beleértendőek az erdő gyümölcseit is, hiszen ha a hagyományos nem vághatná ki az erdő fáit, és adhatná el azokat – ahogy ezt a haszonélvező megteheti – semmi hasznot nem hajtana számára ez a hagyomány.

6. Emphytheusis, superficies

Gai. 3, 145

Adeo autem emptio et venditio et locatio et conductio familiaritatem aliquam inter se habere videntur, ut in quibusdam causis quaeri soleat, utrum emptio et venditio contrahatur an locatio et conductio, veluti si qua res in perpetuum locata sit. quod evenit in praediis municipum, quae ea lege locantur, ut, quamdiu [id] vectigal praestetur, neque ipsi conductori neque heredi eius praedium auferatur; sed magis placuit locationem conductionemque esse.

„Úgy látszik, hogy az adásvétel és a bérlet annyira atyafiságban van egymással, hogy bizonyos esetekben meg szokták kérdezni, hogy vajon adásvételt vagy bérletet kötöttek-e. Például ha egy dolgot örökre bérbe adtak, ami a municipiumok földjeinél fordul elő, amelyeket azzal a kikötéssel adnak bérbe, hogy mindaddig, amíg a bérösszeget (vectigal) megfizetik, sem a bérlőtől, sem az ő örökösétől nem veszik el a földbérletet. Mégis inkább az a vélemény, hogy ez is bérlet.” (Brósz Róbert fordítása, 1995)

Gai. D. 43, 18, 2 (25 ad ed. provinc.)

Superficiarias aedes appellamus, quae in conducto solo positae sunt: quarum proprietates et civili et naturali iure eius est, cuius et solum.

Superficiaria elnevezéssel azt az épületet illetjük, amelyet bérlet keretében mindössze megépítettek, de az épület tulajdonjoga *ius civile* és *naturale* szerint egyaránt annál maradt, akié a telek.